

IV. A gazdasági élet az új államhatalom első hónapjaiban.

A) A mezőgazdaság.

Az egész Bánságban és így annak Romániához jutott részében is, a földtulajdon tagozódása az államhatalom változásakor egészséges volt.

Nemcsak a magyar birodalom más részeihez viszonyítva, de Európa más kultúr-államainak helyzetéhez hasonlítva is ezt kell állítanunk.

Ennek igazolására álljanak itt azok a számadatok, amelyek az 1895. évi VIII. törvénycikk alapján készült és 1900-ban közzétett „A Magyar Korona Országainak Mezőgazdasági Statisztikája“ című műből valók. Az alatt a két évtized alatt, amely az összeírás és az államhatalomváltozás közé esik, a Bánságban a földtulajdon tagozódása lényegesen nem változott, illetőleg szociális szempontból még csak javult.

Törvényhatóság	A gazdaságok összes számából esett a				A gazdaságok összes területéből esett a			
	törpe-,	kis-,	közép-,	nagyra,	törpe-,	kis-,	közép-,	nagyra
Krassó-Szörény megye	45.15	54.64	0.14	0.07	9.25	64.66	5.85	20.24
Temes megye	47.43	51.79	0.66	0.12	5.18	60.59	13.80	20.43
Temesvár thv.	95.30	4.52	0.18	—	20.35	49.78	29.8	—
	s z á z a l é k				s z á z a l é k			

Torontál vármegyének Romániához csatolt módsosi-, nagyszentmiklósi és perjámosi járásaiban a százalékarányok szintén ezeket megközelítők.

Ha e mellett figyelembe vesszük, hogy a középbirtokok területének Krassó-Szörény vármegyében 27.72%-a, Temes megyében 4.42%-a, a nagybirtokoknak pedig Krassó-Szörény vármegyében 58.62%-a, Temes megyében pedig 27.93%-a erdőbirtok és a nagybirtokoknak Krassó-Szörény vármegyében csak 18.11%-a, Temes-megyében 49.90%-a volt szántóföld, a jogi személyek kezén volt gazdaságok területe Krassó-Szörény vármegyében csak 3.331, Temes megyében pedig 12.754 kat. holdat tett és végül az egész Bánságban csak egyetlenegy földhitbi-

zomány létezett, a gr. Bissingen-Nippenburg-féle jámi, amely 3100 kat. holddal rendelkezett: úgy ezekből az adatokból kétségtelenül megállapítható, hogy szociális szempontból a Bánságban agrárreformra szükség nem volt.

A Bánságnak ezt a különleges helyzetét azonban a román nép képviselői figyelembe nem vehették akkor, amikor gyulafehérvári határozatuk 5-ik pontjaként az agrárreform keresztülvitelét célul tűzték. Ez a célkitűzés így hangzott: „Gyökeres agrárreform. Az összes birtokok, különösen a nagybirtokok összeírása meg fog történni.

Eme összeírásnak és ama jognak alapján, hogy a latifundiumok a szükséglet szerint kisebbitethők, megszüntetvén a hitbizományokat, lehetővé kell tenni a földművesnek, hogy birtokot (szántót, legelőt, erdőt) szerezhessen, legalábbis annyit, amennyit ő és családja meg tud munkálni.

Ennek az agrárpolitikának a vezérelve: egyfelől a társadalmi kiegyenlítődés előmozdítása, másfelől a termelés fokozása.“

Ha az agrárreform valóban ezt a szellemet követi, úgy a Bánság magyarjait nem érik azok az igen nagy veszteségek és hátrányok, amelyeket a főleg nemzeti szempontokból végrehajtott, reájuk rótt.

Magátólértetődően, az agrárreformot a gyulafehérvári határozatok értelmében sem lehetett közvetlenül az uralom átvétele után megvalósítani. Ámde az új berendezkedésnek nagy érdeke fűződött ahhoz, hogy már az összeírások, pontos adat-beszerezések és általában a nemzeti szempontoknak is megfelelő törvény elkészülte előtt, a falusi román nép a változott viszonyok jótékony hatását érezze, annál is inkább, mert Erdélynek és a Bánságnak a román csapatok által történt megszállása után, az erdélyi Kormányzó Tanács fegyverbe szólítva a volt magyar hadseregben szolgált román nemzetiségű hadköteleseket, ezeknek földdel való megjutalmazást ígért.

Ennek az ígéretnek eleget teendő és a román tömegek hangulatát a maga részére biztosítandó, a Kormányzó Tanács 1919. február 8-án 82/A. szám alatt rendeletet adott ki, amely a kényszerbérlet intézményét honosította meg.

Ez a rendelet a kényszerbérleti intézmény szükségét a termelés folytonosságának biztosításával indokolta. Hogy a kényszerbérlet igazi célja nem a rendeletben felhozott indok, hanem a fentebb említett politikai okok mellett az agrárreform előkészítése volt, azt a kényszerbérletekre vonatkozó legutolsó rendelet nyíltan bevallotta. A mezőgazdasági termelés folytonosságát különben éppen a kényszerbérlet akasztotta meg, mert a kényszerbérletbe kiosztott földeket a kényszerbérlők nem művelték rendesen, sőt nagyrészüik gazdasági felszerelésének elégtelensége miatt a juttatott földet parlagon hagyta.

Az említett rendelet a kényszerbérletek tartamát egy

évre állapította meg, de 1919. november 20-án 1500. R. A. szám alatt egy másik, érvényben tartja a bérleteket mindaddig, amíg az agrárreform az igényjogosultakat a föld végleges tulajdonához nem juttatja. A február 8-i rendelet szerint, a magángazdaságok közül kényszerbérlet alá mindazon természetes és jogi-személyek birtokai estek, „melyek megművelését a tulajdonos, a bérlő, vagy bármely más bírlaló felszerelés hiányában nem szavatolta“.

Ez a meghatározás és különösen az a körülmény, hogy az egyes kiszálló bizottságokra bízott annak elbírálása, vajjon az egyes birtokokon a felszerelés megfelelő-e, teljesen szabad kezet adott a tekintetben, hogy mely birtokokat, illetve ezek melyik részét vonják kényszerbérlet alá. Legtöbb esetben meg sem nézték a birtok felszerelését és tekintet nélkül erre, a lakosság hangulata és kívánsága szerint állapították meg a kényszerbérbe adott birtokrészeket és ezek mennyiségét.¹

Az 1920. február 16-án 20.383/A. szám alatt megjelent harmadik rendelet azután ezt az eljárást joghatályossá tette, mert kimondotta, hogy a felszerelés nélküli birtokok mellett, kényszerbérlet alá vonandók azok is, amelyek az időközben megalkotott első agrárreform-törvény értelmében kisajátítás alá esnek. Az 1920. július 22-én kelt 5.617/1920. és 1920. november 5-én kelt 30.313/1920. számú rendeletekből azután kitűnik, hogy a kényszerbérbeadások a végleges kisajátítások előmunkálatai és a kényszerbérletbe vonás még ott is végrehajtandó, ahol nincsenek igényjogosultak a földekre.

Krassó-Szörény vármegyében az első rendelet alapján még 1919-ben 1.282 kat. hold szántó, 373 kat. hold rét és 1.222 kat. hold legelő, vagyis összesen 2.877 kat. hold került kényszerbérletbe, úgyszólván kizárólag magyar nagy- és középbirtokosok földjéből. Az 1920. év folyamán a következő két rendelet alapján még 26.865 hold szántó, 7.742 hold rét és 6.293 hold legelő, az utolsó két rendelet végrehajtása ehhez még 46.520 hold szántót és 4.816 hold rétet adott.

¹ Krassó-Szörény vármegyében a kormányhatalom változáskor magyar nagy- és középbirtokosok a következők voltak: Ambrózy István gróf (Nagyszurdok), Bissingen Nándor gróf (Jám), Bösz Hedvig (Ökörpatak), Bukovinszky Arthurné (Gavosdia), Domány Jánosné (Daruvár), Fábry Kálmán (Rumunyesd), özv. Fialka Károlyné (Zsena), Gáspáry Arthur (Furlak), Jakabffy Imre (Zaguzsén), Juhos Ernő (Zaguzsén), Karátsonyi Jenő gróf (Topla), Kőrössi Albert (Honoros), Justh Józsefné (Nagymutnok), Kemény Gyula dr. (Gavosdia), Klein Sándor (Ruzs), özv. Litsek Béláné (Macsova), Mannó Sándor (Zsuppa), Nemes János gróf (Kaprevár), Palik-Ucsevny Fedor (Furluk), Patyánszky Gyula (Galadna), báró Radossevich Erzsébet és Mihály (Szákul), Rónay Mihály (Pogányos-Remete), Szalay Ilona (Hodos), Szilágyi Imre (Lugoshely), Todoreszku Gyula (Ollóság), Tóth Gyula (Radmanócz), Wodianer Albert báró (Kaprevár). Tudomásunk szerint ezek egyikénél sem talált a bizottság olyan felszerelést, amely birtokukat a kényszerbérbeadás alól mentesítette volna.

Temes—Torontál megyében, tekintettel arra, hogy a románok csak 1919. augusztus elején jutottak az államhatalom birtokába, ez év folyamán kényszerbérbeadás nem történt, de annál sürgősebben 1920-ban, amikor 42.216 hold szántót, 6.119 hold rétet és 2.131 hold legelőt vontak el a tulajdonosok keze alól, hogy azután 1921-ben még 125.936 hold szántó, 5.355 hold rétet és 20.961 hold legelő jusson ugyanerre a sorsra.²

A kényszerbérletek a legtöbb esetben a középbirtokok termelési rendjét teljesen megbontották és ezzel is a földtulajdonosoknak jelentékeny károkat okoztak. Mivel pedig a tulajdonosok egy-egy hold kényszerbérbeadott föld után 40—60 lei bért kaptak, vagyis annyit, amennyi egy pár csirke értéke volt, de sohasem annyit, amennyit a rendelet szerint kapniok kellett és a megállapított összeg kifizetése is hónapokig sőt évekig késett, már az uralomváltás elején gazdaságilag alaposan legyengült az a magyar középbirtokos osztály, amelytől éveken át, de különösen a megszállások idején legkönnyebben történtek a rekvirálások, amelynek tagjai közül sokan a hadikölesön-jegyzések miatt is nagy anyagi veszteségeket szenvedtek és végül a forradalom napjaiban a fosztogatóknak is áldozatul estek.

De a kényszerbérletek terhes gazdasági következményeit nemcsak a magyar nagy- és középbirtokosok érezték, hanem a magyar gazdasági alkalmazottak és mezőgazdasági cselédek is, akik a földek kényszerbérbe jutása következtében helyükön feleslegessé váltak, a bérbeadott földekből pedig egyelőre nem kaptak. Szerencsére nagyrészüket rövidesen a városok gyárüzemeiben nyert alkalmazást, egyrészüket pedig a végleges agrárreform juttatott néhány hold földhöz.

B) Pénzügy, ipar, kereskedelem.

A világháború véget ért. Emberéletekben milliós veszteségek jelezték pusztításait, de romban hevert a közgazdasági élet is. Ennek legsúlyosabb sebesültje a törvényes fizetési eszköz, a pénz lett. Igaz, elértéktelenedésének valódi mérve csak a békekötések után jelentkezett, de már az átmeneti időben is különböző zökkenők, rázkódtatások jelezték a bajokat.

1918. év végén és 1919. elején általános pénzhiány mutatkozott. A megszálló szerbek lebélyegzési akciójára azonban előbújt rejtékekből a sok bankjegy, amelyek közül különösen az úgynevezett fehérhátúaktól mindenki szabadulni igyekezett.

Temesváron és a Bánság más nagyobb piacain virágjába jutott a „valutázás“. Ennek érdekében fantasztikus csempésések történtek. A korona elértéktelenedése egyrésztől, a há-

² E számadatok Oberding József György dr.: Az erdélyi agrárreform című művéből valók.

ború anyagpusztításának természetes következménye, a nyersanyagok, mezőgazdasági termények és ipari cikkek hiánya, másrésről rövidesen hihetetlen konjunktúrákhoz adtak alkalmat. A bankok éltek és visszaéltek a háborús évekből származó jogokkal, hogy havonta legfeljebb 2000 koronát kötelesek a betétekből kifizetni és így a betéttulajdonosok pénzének jelentékeny részével áru- és valuta-üzleteket bonyolítottak le, ami hihetetlen nyereséget hozott. De nemcsak a bankok, élelmes egyesek is ilyen spekulációkkal máról-holnapra vagyonokat szereztek. Tucatszámra bukkantak elő újmilliomosok, ügynökök és kereskedelmi alkalmazottak, csoportosan szolgáltatták a kereskedelmi és közgazdasági élet új tényezőit, az új vállalkozások cégfőnökeit, vezérigazgatóit.

E konjunktúras idők hasznából azonban a bánági magyarság ama részének, amely a nemzeti gondolat hordozója volt, mi sem jutott. Ellenben ez szolgáltatta a vesztesek csoportját: a repatriálókét, akik rossz koronáért elköttya-vetyélték ingatlanaikat és ingóságait, azokat, akiknek jobb időkben megtakarított pénzeeskéi a bankokban és hadikölcsön kötvényekben elértéktelenedtek, azokét, akik mindíg csekélyebb értékű nyugdíjon tengették életüket és azokét, akik közgazdasági tapasztalatok híján, a konjunktúra-lovagok áldozatai lettek. Kétségtelenül azok az iparosok is, akik nyersanyaghoz jutottak, szintén szépen kerestek ép úgy, mint a mezőgazdasággal foglalkozók, csakhogy igen sok magyar iparos anyaghoz nem juthatott, a mezőgazdák között pedig a magyar középbirtokosok közül sokat a forradalmi idők és a szerb harácsolások fosztottak meg az ingatlanfelszereléshez tartozó vagyontárgyaktól, amelyek híján termelni alig tudtak.

A román uralom első évében is pénzhiány mutatkozott. A korona értékét azonban mindenki bizonytalanannak érezte, ezért tág tere nyílt a leghetlenebb vállalkozásoknak is, csakhogy készpénzüktől megszabaduljanak azok, akik töménytelen korona bankjeggyel rendelkeztek. Mindez kedvezett a Bánág ipari fejlődésének, amiből a magyar kisembereknek, esküt nem tett volt tisztviselőknek és más, hivatalukat vesztetteknek legalább annyi hasznuk volt, hogy munkaalkalomhoz jutottak, mint kishivatalnokok és munkások. A jobb állásokat a tőkével rendelkező zsidóság saját tagjainak juttatta.

Az 1920. év közgazdasági életét a Bánágban is főleg a korona és lei egymáshoz való viszonyának kérdése s ennek törvényes rendezése befolyásolta. Noha kezdetben a koronának ugyanakkora volt a vásárló ereje, mint az ókirályságban a lejnek, hivatalos körök céltudatos intézkedésekkel igyekeztek a korona árfolyamát lenyomni, ami sikerült is. A bánági gazdasági élet érdekképviseletei már 1920. elején harcot indítottak annak érdekében, hogy a koronát egy-egy arányban váltsák be, azonban Vlad Aurél miniszter, a Kormányzótanács pénz-

ügyi osztálya főnökének nyilatkozata már 1920. elején elárulta, hogy a beváltási arány kettő-egy lesz, Erdély és a Bánság nagy hátrányára. A közönség még ennél rosszabb beváltási kulcstól félt, ezt a hiedelmet támogatták a hivatalos intézkedések, különösen az, hogy az államvasutak csak 4:1 arányban fogadták el a lej helyett a koronát. Az ipari- és kereskedelmi életben három és fél:egy arány lett az általános átszámítási kulcs, amit, az államkormány terveit jobban ismerő ókirálysági közgazdasági körök alaposan kihasználtak.

Hiába szólalt fel Muth Gáspár, mint a módosi kerület képviselője, a bukaresti parlamentben az 1:1 arányban való beváltási kulcs érdekében, eredménytelenül fejtegette, „hogy a koronának jelenlegi alacsony árfolyama a lejjel szemben csak mesterségesen felidézett kényszerhelyzet következménye. Nemcsak a csatolt területek természeti kincsekben való gazdagsága, hanem azok gazdasági és kulturális fejlettsége is koronánknak a lejjel szemben legalábbis egyenlő fedezetet biztosítanak“. Hiába hivatkozott Belgium, Franciaország, Olaszország és Csehszlovákia beváltási politikájára. Ez alkalommal (1920. augusztus 4.) Muth Gáspár még a következőket mondotta:

„Ha valutánk javítása miatt a bankjegyek számának csökkentése szükséges, úgy szívesen részt veszünk ebben a műveletben, de ez nem történhetik kizárólag és egyedül a csatolt területek költségére. Azt az áldozatot, melyet ezért hozni kell, Nagyrománia összes országrészeinek és az állam összes polgárainak viselniük kell az egyenlőség és igazságosság elve szerint. Határozottan tiltakozunk kell olyan pénzügyi megterhelés ellen, amely egyedül a csatolt területekre hárul. Mi bánátiak és erdélyiek ma már úgysis a bukaresti és galaci nagytőkések csatlósai lettünk. A korona mesterségesen teremtett kedvezőtlen árfolyama következtében úgysis sok milliót vontak el területeinkről Órománia javára. Most még második stációul a korona kedvezőtlen beváltása következék és egykor virágzó országrészeink gazdasági tönkretűnésének utolsó állomása a végtelenségig elhalasztott hadikölcsönűggy szűkkeblű elintézése lesz.“

1920. augusztus közepén megjelent a pénzügyminiszter rendelete a koronabankjegyek bevonásáról. E szerint augusztus 20—24. napjain mindenki köteles volt előzetesen egy nyomtatványon bejelenteni (falvakban szóbelileg a községi előljárásánál) a birtokában levő korona-bankjegyeket és azokat szeptember 1. és 10. között összezsomagolva beszolgáltatni a beváltó helyeken. A fehérhátú bankjegyeket nem fogadták el, azokat sem, amelyekről hiányzott a „timbru special“ lebélyegzés. Szeptember elsejétől megtörtént a beváltás és ekkor nyilvánvaló lett, hogy kettő-egy arányban váltják be lejjre a koronát. A kiszámított értékből 60%-ot azonnal kifizettek, 40%-ot néhány hónapon belül, erről egyelőre nyugtát adtak.

A koronabeváltással az ókirályság véglegesen magához ragadta Erdélyben és a Bánságban a pénzügyi hatalmat. Hissen előzetesen a korona-bankjegyek jelentős részét 3:1, 5:1 és 4:1 arányú átszámítással már megszerezte. Hogy ilyen átszám-

mitással milyen összeg birtokába jutott, azt mi sem jellemzi jobban, minthogy a Bánságban két nap alatt végezték a koronabeváltást, ellenben Bukarestben tíz napon át álltak sorfalat a beváltásra jelentkezők.

A Bánság átcsatolt részében 1.157,538.100 koronát jelentettek be beváltásra.

A hadikölcsön-kötvények sohasem kerültek beváltásra. A beléjük fektetett hatalmas összegek — köztük sok magyar család egész vagyona — elvesztek.¹ Mindmáig nem kapták meg a postatakarékpénztár betétesei sem pénzüket. Itt különösen a kisemberek károsodtak.

A háború végén Temesváron 29 pénzüintézet működött. Ezek közül jelentőségesek voltak: a „Temesvári Bank és Kereskedelmi r. t.“ a nagytehetségű Szana Zsigmond vezetése alatt. Ez 37 iparvállalatot és kisebb intézetet aliméntált. Az 1845. óta fennálló, konzervatív „Temesvári Első Takarékpénztár“,² mely a békében megtestesülése volt a szolid megalapozottságnak és vezetésnek, a korona és hadikölcsönök elértéktelenedésével mind jobban veszített jelentőségéből és néhány évvel az uralomváltozás után román kezekbe jutott. A „Temesvári Agrár Takarékpénztár“,³ mely 1869. óta állt fenn, 1920. végén a milánói „Banca Comerciala Italiana“-val került szorosabb összeköttetésbe és később önállóságát elvesztve, annak leányintézete lett. A „Délmagyarországi Kereskedelmi és Gazdasági Bank“⁴ (a „Pesti Magyar Kereskedelmi Bank“ érdekeltségében) cégében az első szót elhagyva rövidesen virágzásnak indult és később „Erdélyi Bank“ néven foglalt helyet a gazdasági életben. A „Délmagyarországi Leszámitoló Bank“ hatósági rendeletre szintén elhagyta cégéből jelzőjét és Kubiések Oszkár vezetésével erős intézetté fejlődött. A „Városi Takarékpénztár“ Lindner Ármin igazgatása mellett román kézre került és később a nagymultú „Timişana“ takarékpénztárral olvadt össze.⁵ Blaskovits Ferenc kanonoknak 1895-ben alapított pénzüintézete a „Délmagyarországi Mezőgazdasági Bank“ átalakult „Sváb Nemzeti Bank“-ká, mely az első öntudatosan német jellegű bankja lett a bánsági svábságnak. (Most „Banater Bankverein“ néven működik.) A „Magyar Általános Hitelbank“ temesvári fiókjá⁶ is tovább dolgozott és különösen az ú. n. fehérhátú koronabankjegyek⁷ becserélési akciója körül végzett

¹ A temesvári pénzüintézeteknél a nyolc hadikölcsönre 458,363.350 korona jegyzés történt.

² Vezérigazgatója Sztamorai János volt.

³ Vezérigazgatója Balla Hugó volt.

⁴ Igazgatói Tanos Gyula és Lázár Liviusz voltak, elnöke Totis Rezső.

⁵ Vezérigazgatója Oprea János volt.

⁶ Igazgatója Popper Zsigmond volt.

⁷ 22 millió értékű fehérhátú bankjegyet Sztamorai János vezetésével egy küldöttség értékesített Bécsben az Osztrák Magyar Jegybanknál.

hasznos munkát. A „Polgári Takarékpénztár“ Csongor György vezetésével működött. 1920. tavaszán létrejött a második nagy német pénzügyintézet a „Sváb Kereskedelmi és Iparbank“, mely később felszámolásra kényszerült.

Az említett temesvári pénzügyintézetek irányították az átalakulás éveiben a Bánság gazdasági életét a Román Nemzeti Bank mellett. Lugoson egy önálló, tőkekerős intézet létezett 1919—1920-ban a „Krassói Takarékpénztár“. A többi máshol székelő nagybank leányintézete volt, vagy csekély közigazgatási jelentőségű.

A bánsági gyáripar a fentebb jellemzett állapotok mellett sokat szenvedett. Különösen a megszálló szerb csapatok harácsolásait tudta nehezen kiheverni. A temesvári dohánygyárat — mint már említettük — teljesen kifosztották, úgy hogy 1920. elején a gyárat teljesen újra kellett berendezni, új gépeket beszerezni, hogy 1500 munkásnak kenyér jusson. A szén hiánya miatt a gyárak fával tüzeltek, a mozdonyok is. Egyedül a józsefvárosi pályaudvar naponta 40 vagon tüzfát fogyasztott. Az anyagihiány és a forgalmi nehézségek mellett a gyáraknak nagy nehézségeket okoztak a minduntalan megújuló sztrájkok, amiknek aztán 1920. végén a kormányhatalom radikálisan véget vetett.

E bajok mellett a gyáriparnak nagy előnyt jelentett az áruhiány. Minden gyártmánya biztos piacra talált, mégpedig állandóan emelkedő árak mellett. Előnyére vált az is, hogy az új országhatár mentesítette a budapesti, bécsi és csehszlovákiai gyárak versenyétől. Rövidesen a Bánság gyárai egész Románia területére kiterjeszthették üzletkörüket és az ország ipari életében igen előkelő szerephez jutottak.

Temesvár legnagyobb gyára, a „Gyapjúipar r. t.“ központját Budapestről Temesvárra helyezte át és ide került az egykori „Szabadalmazott Osztrák-Magyar Államvasút Társaság“ (S/TEG) jogutódjának, a „Resicai Uradalmak és Vasművek r. t.“ (UDR) igazgatósága is. Ennek vezetője Blájan Viktor mérnök lett, a Budapestről Bukarestbe áttelepített központot Veit Béla vezette, az oravicai erdőigazgatóságot Halász Géza.

A kisiparosok közül azok, akiknek sikerült megfelelő anyaghoz jutniok, szépen boldogultak, jól kerestek. De azért panaszra is bőven volt okuk. Ilyenekre okot szolgáltatottak a hatósági beavatkozások mindenféle jogcímen, különösen pedig az ármegállapítási célokból, az aprópénzhiány és az ebből származó visszaélések, a hamis pénzlebélyegzések, a rendőrbíróságok szigorú ítéletei árdrágítás és az árkifüggesztési rendelet be nem tartása címén, a súlyos adózás és az állami ünnepek, illetve törvényes munkaszünetek rendezetlensége, a vasúti és postai forgalom súlyos bajai, a rosszul fizetett, gyenge képzettségű tisztviselők akadékoskodásai.

Hátrányosan befolyásolta a kisiparosok helyzetét az épít-

kezések teljes szünetelése. A bankok nem folyósítottak építkezési kölcsönöket, mert pénzüket sokkal nyereségesebben használhatták fel valuta- és áruüzletek támogatásánál, a téglagyáraknak nem volt szénük és a vasúti szállítás nehézségei az egyes anyagok tekintetében furesa árkülönbségeket hoztak létre. Így például a cement ára ugyanazon időben Tordán métermázsánként 60 lej, Temesváron 140 lej volt. Az új uralom első nagy építkezése a Bánságban 1920-ban a temesvári nyári mozi létesítése volt. Temesváron 1920. év folyamán összesen 55 földszintes, 2 egyemeletes és 2 kétemeletes ház épült.

A kereskedelemnek a szerb megszállás idején az áruhiány okozott nehézségeket. Emellett a szerbek bevezették a szállítási igazolványok rendszerét. Ezekkel igen nagy visszaélések történtek. 1000—1500 koronáért boldog-boldogtalan kaphatott a legkülönbözőbb árukra szállítási engedélyt, ezekkel az engedélyekkel ezután üzérkedés is folyt.

Az uralomváltás után is jó ideig megmaradt a „permis“-ek rendszere. Lelkészek, néptanítók kaptak politikai szolgálataik elismeréséül ilyeneket, amelyekkel a legkülönbözőbb árukat vehették, szállíthatták és ezekkel lánckereskedelmet folytathattak.

Hosszú időn át sem a vasút, sem a posta nem szavatolt a feladott áruért. A csomagok megdézsmálása napirenden volt.

Szóval mindaz, ami a szolid kereskedelem előfeltétele, hiányzott és így természetesen a kereskedelem terén is leginkább az boldogult, aki meg nem engedett, erkölestelen eszközkhöz nyult.

Az elismert érdekképviseltek az új uralom első éveiben még a kisebbségi vezetése alatt állottak. Ebben az időben Temesváron román iparos és kereskedő alig akadt, Lugoson már több volt, Karánsebesen az ipar és kereskedelem jelentékeny százalékban román volt. 1920-tól a románság részéről tervszerű munka indult román iparos és kereskedő osztály létesítésére. E tekintetben Ungurean Emanuel dr. temesvári ügyvéd szerzett nagy érdemeket. 1920. őszén már 100 román tanonc várt elhelyezésre Temesvároton, akik rövidesen az állam és a város messzemenő támogatását élvezték.

A bánsági közgazdasági élet legtekintélyesebb szervezete a temesvári Kereskedelmi és Iparkamara volt. Ezt Baader Henrik elnök és Lendvai Jenő főtitkár vezették. A Gyáriparosok Országos Szövetségének temesvári csoportját Szana Zsigmond és Lendvai Jenő irányították. A temesvári Lloyd Társulat igazgatói Baader Henrik és Totis Rezső voltak.

A temesvári kereskedőket 1918. év végén Kabos Ármin tömörítette szervezetbe, de mivel nagy eréllyel és szókimondással védte a kereskedők érdekeit, 1920. elején hatósági nyomásra

helyét átadni kényszerült. A kereskedők egyletének titkára Dohány dr., majd 1920 őszétől Engel-Endre Károly író volt.

A temesvári ipartestület elnöke Krémer József, titkára Káldy Miklós, ügyésze Veterány Viktor dr. volt.

1919 végén a temesvári „Gyárudvar“-ban rendezett ipari mintavásár, 1920 végén kirakatverseny jelezte a temesvári ipar és kereskedelem életrevalóságát, amellyel beleilleszkedve a megváltozott helyzetbe, továbbhaladt a fejlődés útján, amit megkönnyített az általános konjunktúra és az a körülmény, hogy piaca immár egy 18 milliós iparban szegény ország lett.